

Četrnaest godina nakon što je privatizirala elektrodistribuciju, i pet godina nakon što je poslovanje privatnih koncesionara izazvalo golemu socijalnu krizu, Bugarska se ponovno suočava s energetske skandalom. No on zapravo još jednom pokazuje do koje su mjere lokalne elite okrenute zaštiti kapitala, čak i po cijenu velikih žrtava stanovništva. Posljednjih tjedana, skandal “visokog napona” doslovno trese bugarske političke i poslovne elite. Opskurna lokalna energetska kompanija pobijedila je na natječaju za kupnju bugarske imovine najvećeg stranog distributera struje u zemlji, ČEZ-a. Taj nam skandal nešto govori o tome što se u Bugarskoj doživljava kao povod za opravdanu javnu zabrinutost, a što kao legitimni privatni poslovni dogovor. ČEZ je češka državna kompanija koja u inozemstvu posluje kao privatna korporacija. Bugarska je privatizirala svoju elektrodistribuciju 2004. godine, za vrijeme tehnokratske vlade bivšeg “cara” Simeona Saskoburggotskog, koja je općenito zaoštrila rasprodaju državne imovine započetu 1990-ih. No bugarska je privatizacija u energetske sektoru ipak bila specifična. Iako su koncesiju na elektrodistribuciju dobile tri tvrtke, one se nisu međusobno natjecale, već je svakoj dodijeljen monopol u jednom dijelu zemlje. Slično onome što se dogodilo u drugim uslugama, poput distribucije vode, cijene struje su ubrzo nakon privatizacije poletjele u nebo. To je dovelo do velikih prosvjeda 2013. godine na kojima se zahtijevala nacionalizacija mreže i kraj mjera štednje. Više ljudi u tom periodu se javno spalilo iz protesta, a vlada je naposljetku podnijela ostavku. To je prouzročilo nekoliko godina političke krize na kraju koje se na vlast vratila ista stranka GERB i isti premijer Bojko Borisov. Za njih su događaji 2013. ostali velika trauma, pa ne čudi da su agresivno reagirali na novi skandal s ČEZ-om. Borisov je tako odmah najavio da nećemo vidjeti reprizu “zavjere” kojom je 2013. srušena vlada. Opozicija je pak iskoristila priliku i optužila vladu za korupciju. No iz vlade objašnjavaju da prodaja nema veze s njima i da je o njoj odlučila samostalno češka država. Svi se načelno slažu da je zbog veličine i važnosti te firme vlasništvo nad bugarskim dijelom ČEZ-a pitanje “nacionalne sigurnosti”, no ne mogu se složiti oko toga kako se treba postaviti po pitanju ove prodaje. Opozicijska Socijalistička stranka (BSP) predlaže da država kupi kupca bugarskog ČEZ-a (ili barem kontrolni udio u njemu), te istodobno uvjerava kako to ne bila “nacionalizacija”, nego poštenu otkup po pravilima tržišnog natjecanja. No dok su navodni socijalisti pomno pazili da ne bi ugrozili “slobodno” tržište, liberali nisu imali nikakvih problema s tim da predlože izravnu državnu intervenciju i zaustavljanje ove prodaje, i to zato da se Bugarska ne bi pretvorila u “putinistički režim”. Što je točno toliko problematično u ovoj transakciji koja je, po svemu sudeći, posljedica slobodnog dogovora aktera na tržištu?

Sve po zakonu

Za početak, kupac je nepoznata bugarska tvrtka sa skromnim sredstvima. Zove se Inerkom i posljednjih deset godina bavila se “zelenom” energijom. Stoga su se odmah pojavile sumnje da tvrtka nema kapaciteta da strujom snabdijeva dva milijuna ljudi, niti da doista skupi sredstva za otkup. Ilustracije radi, temeljni je kapital tvrtke svega 25 tisuća eura, a ČEZ za svoju bugarsku podružnicu traži 320 milijuna. Sve su to opravdani razlozi za brigu, a država je reagirala slanjem svih mogućih regulatora da provjere prodaju te pozivanjem uprave Inerkoma na sastanak. No nikakva retorika “nacionalne sigurnosti” ne može prijeći preko činjenice da je riječ o transakciji koja je izvan ingerencije bugarske vlade. Iako su stvari mogle biti sasvim drugačije da je vlada prihvatila raniju ČEZ-ovu ponudu da kupi njihovu podružnicu. Ponuda je inače odbijena uz obrazloženje da je privatno vlasništvo uvijek bolje od državnog.

Kad je izbila afera, vladi se ideja državnog vlasništva nad elektrodistribucijom odjednom više nije činila tako apsurdnom. U kasnijim pregovorima, vlasnica Inerkoma pristala je da i država sudjeluje u kupnji (do 34% dionica ČEZ-ove podružnice) što bi joj dalo određeni utjecaj, ali ne i kontrolni paket. To “dopuštenje” zapravo prije izgleda kao državna subvencija za Inerkom. Osim toga, nije sasvim sigurno da će se plan provesti, jer ČEZ još uvijek nije pristao na sudjelovanje države. Što se tiče češke kompanije, oni su više puta rekli da u Inerkomu i njegovoj ponudi ne vide ništa sumnjivo. S druge strane, bugarsko državno odvjetništvo također priznaje da ne može učiniti puno u pogledu poslovnih odluka tržišnih aktera, iako najavljuje da bi moglo istražiti privatizacijski dogovor iz 2004. godine. Mnogi bugarski liberali se ozbiljno muče s tim kako kritizirati nešto što formalno nije ilegalno i još spada u slobodu raspolaganja privatnim vlasništvom.

Zato se uglavnom govori o tome kako kapital nije sasvim “čist”. U nekim se češkim i bugarskim medijima pojavila priča kako je u posao umiješan gruzijski “biznismen”, izvjesni Pato Gogonešvili, koji bi trebao biti blizak ruskim vlastima. Sve bi se navodno trebalo izvesti preko offshore računa. Neobična je situacija da se termin offshore sada kod bugarskih komentatora javlja u negativnom kontekstu, iako nije ilegalan, i iako su upravo liberalni krugovi “najzaslužniji” za nedavno ukidanje zakona kojim se zabranjivalo da tvrtke registrirane u poreznim oazama kupuju bugarske tvrtke u energetskeg sektoru. Borisov je nakon ovih objava izazvao mali diplomatski skandal jer je izjavio da su ga na “rusku vezu” upozorile kolege iz Češke, što su ovi brzo demantirali. Sve to samo je pojačalo sumnje da Borisov zapravo laže.

Nacionalni interesi

Kulminacija ovih proturječnih najava i objašnjenja – jedan dan da će vlada otkazati prodaju,

drugi dan da sudjeluje u njoj, treći da kupuje kupca, a četvrti da kupnju izvode banke koje to onda brzo demantiraju – bila je ostavka ministrice energetike Temenuške Petkove nakon otkrića da je već dvadeset godina bliska poznanica vlasnice Interkoma. Ministrica dakako negira da je pomogla u ovom poslu, ali je ipak ponudila svoj mandat na raspolaganje. Premijer je ostavku prvo prihvatio, ali onda povukao svoje prihvatanje, tako da ni od te simboličke geste na kraju nije bilo ništa. I sama vlasnica, izvjesna Ginka Varbakova, demantirala je da ima išta sumnjivo u transakciji, potvrđujući usput da je milijunerka i legitimna poslovna žena koja nema planova da išta mijenja, bilo za kupce, bilo za radnike ČEZ-a. No to teško da će ikoga umiriti. Dosadašnje prakse ČEZ-a su upravo ključni problem. Ta je tvrtka od prosvjeda 2013. godine izložena brojnim revizijama koje su detektirale doslovno na tisuće slučajeva neregularnosti, od napuhivanja računa kako bi se na kupce prebacio trošak obnove infrastrukture do poreznih utaja. ČEZ je čak proglašen krivim i za rasnu diskriminaciju, no naravno puno su vidljiviji bili njegovi pokušaji da stalno uvećava cijene protivno odlukama državnog regulatora. Do najnovijeg poskupljenja trebalo bi doći u julu ove godine. Uz to, ČEZ je bugarsku državu tužio arbitražnom sudu za investicije tražeći naknadu od 500 milijuna eura, uz tvrdnju da je tvrtka pretrpjela gubitke zbog pretjerane državne regulacije. Ništa od ovoga naravno ne brine komentatore kojima je “nacionalni interes” istovjetan s tim da u zemlji nema ruskog kapitala i ničim više. Osim toga, većina komentara u bugarskim medijima je zapravo izrazito elitistička i antidemokratska. Ako tisuće ljudi ne prosvjeduje ili se iz očaja ne samospaljuje, ispada da nikome uopće nije važno to što neka kompanija masovno vara i napuhuje račune. Jedine legitimne teme su one vezane uz legalnost vlasništva, ali ne i radne uvjete; tokove kapitala, ali ne i kretanje plaća; transparentnost poslovanja, ali ne i transparentnost računa itd. Izvor: bilten.org